

РОЗДІЛ 3 РОМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.133.1'373.43'373.613:821.133.1-31.0(092)
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.24.1.23>

УТВОРЕННЯ ФРАНЦУЗЬКИХ АВТОРСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ ШЛЯХОМ СТРУКТУРНИХ ЗМІН МОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ САН-АНТОНІО)

FORMATION OF FRENCH AUTHOR NEOLOGISMS THROUGH STRUCTURAL CHANGES OF LANGUAGE BORROWINGS (BASED ON THE SAN-ANTONIO NOVELS)

Білецька І.О.,
orcid.org/0000-0002-3372-9100
доктор педагогічних наук,
професор кафедри теорії та практики іноземних мов
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Лаухіна І.С.,
orcid.org/0000-0003-1698-3155
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та практики іноземних мов
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Паладьєва А.Ф.,
orcid.org/0000-0002-8182-679X
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та практики іноземних мов
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

У статті розглянуто трансформацію мовних запозичень як один із нетипових способів словотвору французьких індивідуально-авторських неологізмів. З'ясовано, що іншомовні слова, потрапляючи до словникового складу мови-реципієнта, асимілюються здебільшого на граматичному, морфологічному, графічному й фонетичному рівнях. Якщо такі зміни є суттєвими й зумовлюють утворення нових лексичних одиниць на базі запозичених лексем, то можна стверджувати, що йдеться про нестандартний спосіб творення похідних слів. Виявлено, що в романах письменника Сан-Антоніо містяться індивідуально-авторські неологізми, що походять від іншомовних слів та зазнали граматичних, фонетичних і графічних трансформацій відповідно до норм французької мови. Установлено, що найбільша кількість лексем зазнає графічних трансформацій, за яких мовна одиниця найкраще адаптується до норм мови-реципієнта; приклади фонетичної адаптації, коли іншомовні звуки передаються фонемами мови-реципієнта, менш численні. Частина новотворів зазнає графічно-фонетичних змін (заміна англійського приголосного звука французьким, близьким за звучанням, заміна кінцевої частини англійського слова відповідно до норм французької мови, поява *accent grave* або *accent aigu* для збереження відкритого звука). Серед індивідуально-авторських неологізмів виявлено одиниці, утворені в результаті граматичних і графічно-граматичних трансформацій твірних іншомовних лексем. Здебільшого авторські лексичні одиниці Сан-Антоніо утворюються від твірних основ мови-донора, і тільки одна одиниця є запозиченою граматичною формою. Серед запозичених іншомовних слів, які стали твірними для авторських новотворів Сан-Антоніо, домінують англіцизми, що пов'язане зі стрімким поширенням англійської мови не тільки у Франції, але й у світі.

Ключові слова: індивідуально-авторські неологізми, іншомовні слова, мова-донор, мова-реципієнт.

The article examines the transformation of linguistic borrowings as one of the atypical ways of word formation of French individually authored neologisms. It was found that foreign words, entering the vocabulary of the recipient language, are assimilated mostly at the grammatical, morphological, graphic and phonetic levels. If such changes are significant and lead to the formation of new lexical units based on borrowed tokens, then it can be argued that this is a non-standard way of creating derived words. It was revealed that the San-Antonio's novels contain individually authored neologisms that come from foreign words and have undergone grammatical, phonetic and graphic transformations in accordance with the norms of the French language. It was established that the largest number of lexemes undergo graphic transformations, according to which the linguistic unit best adapts to the norms of the recipient language; examples of phonetic adaptation, when foreign sounds are transmitted by phonemes of the recipient language, are less numerous. Some of the new works undergo graphic and phonetic changes (replacement of an English consonant sound with a French one that is close in

sound, replacement of the final part of an English word in accordance with the norms of the French language, appearance of accent *grave* or *accent aigu* to preserve the open sound). Among individually authored neologisms, units formed as a result of grammatical and graphic-grammatical transformations of creative foreign language lexemes were found. For the most part, authorial lexical units of San-Antonio are formed from the creative bases of the donor language, and only one unit is a borrowed grammatical form. Anglicisms dominate among the borrowed foreign words that have become creative for San-Antonio's original works, which is connected with the rapid spread of the English language not only in France, but also in the world.

Key words: individually authored neologisms, foreign words, donor language, recipient language.

Постановка проблеми. Будь-яка мова чутливо реагує на найменші зміни в суспільному, культурному й повсякденному житті її носіїв, тому виникає необхідність розширювати словниковий склад мови для найменування нових реалій суспільного життя. По-перше, з'являються нові одиниці, які виконують суто номінативну функцію, а по-друге, виникають такі слова й вислови, які надають більш експресивного, образного забарвлення здебільшого вже відомим поняттям, діям, предметам, процесам. Такі одиниці лінгвісти називають «стилістичними», «контекстуальними» або «індивідуально-авторськими» (ІАН). Процес лексичного збагачення мови шляхом появи як номінативних, так і авторських неологізмів тісно пов'язаний зі словотворенням, яке може здійснюватися як за стандартними, так і за нестандартними моделями. Виникнення нових слів, в утворенні яких задіяні незвичайні, часто раніше не відомі моделі словотвору, з часом може призвести не тільки до їхнього закріплення в мові, але й до вкорінення нових способів утворення цих лексем і, як наслідок, до трансформацій всередині самої словотворчої системи. Інакше кажучи, відбудеться перетворення нешаблонного, одиничного, словотворчого типу на стандартний, загальномовний. Цим і пояснюється посиленна увага мовознавців до вивчення індивідуально-авторських неологізмів у площині їх словотворчих моделей, зокрема й нетипових для певної мови. **Актуальність** нашого дослідження визначається спробою з'ясувати особливості словотворення індивідуальних неологізмів за допомогою змін в іншомовних словах, що не розглядається лінгвістами як стандартний словотворчий механізм.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить, що проблему адаптації іншомовних слів до норм мови-реципієнта та їх участь у словотворенні сучасної французької мови вивчали М. Алефіренко, І. Білодід, М. Бородіна, Р. Будагов, Б. Головін, С. Ізюмська, М. Коен, Н. Копитіна, О. Реформатський та інші.

Мета статті – розглянути трансформацію мовних запозичень як один із способів творення індивідуально-авторських неологізмів сучасної французької мови.

Виклад основного матеріалу. Іншомовні слова – це зовнішнє джерело лексичного збагачення мови внаслідок економічних, торгівельних, політичних відносин між народами [10, с. 473]. Такі лексичні одиниці впливають на структуру мови-реципієнта на рівні лексики, граматики, морфології, фонетики, яка може змінитися й набути системних характеристик мови-донора.

Зрозуміло, що при появі нової реалії, перейнятої в іншого народу, часто запозичується і її назва, особливо коли неможливо дібрати влучного слова мови-реципієнта для її найменування. Крім неологізмів-лексичних запозичень, що є по суті єдиною назвою нової реалії, мовознавці виділяють і лексичні проникнення. На думку І. Білодіда, це «такі запозичені неологізми, що стають синонімами до наявних у мові, яка їх запозичає, назв предметів, явищ, понять, властивостей...» [11, с. 256]. Дослідник вважає, що їх набагато менше, ніж власне лексичних новотворів, і називає «лексичними дублетами» [там само, с. 257]. Він акцентує на тому, що часто між лексичними дублетами відбувається боротьба, «наслідком якої є усунення з мови тих дублетних відповідників, що виявляються зайвими в її лексичному складі, оскільки вони не збагачують її ні семантично, ні стилістично» [там само, с. 258].

Отже, класифікуючи типи запозичень, мовознавці опираються на різні параметри: ступінь семантичного розвитку іншомовної лексеми [4, с. 72]; джерело запозичення [12, с. 192]; склад і ступінь проникнення іншомовної одиниці в нове мовне середовище [3, с. 143]. Найбільш суттєвим критерієм, на нашу думку, є спосіб появи іншомовного слова, оскільки на його основі визначаються такі типи запозичень, як слова, вислови, кальки [9, с. 72]. Можуть запозичуватися також фонемні й словотворчі елементи, наприклад італійський суфікс *-esque* вже став нормативним у французькій мові.

Проникаючи в мову різними способами й з різних причин, запозичення

частково або повністю адаптуються: «відриваючись від рідного ґрунту, слова починають розвиватися в середовищі іншої мови» [3, с. 139]. Перш за все запозичення асимілюються графічно: іншомовні звуки, аналогічні до звуків мови-реци-

пієнта, передаються буквами й буквосполученнями, характерними для цієї мови [2, с. 105].

Більш суттєвими є фонетичні трансформації, за яких іншомовна лексема адаптується до звукових норм мови-реципієнта [1, с. 240–241], що зумовлене відмінністю фонематичних систем обох мов, унаслідок чого звуки, відсутні в системі останньої, передаються власними ресурсами. У цьому разі можна визначити три види цього механізму – проста субституція (один звук мови-донора передається одним звуком мови-реципієнта), конвергенція (заміна двох близьких звуків одним) і дивергенція (передача одного звука двома) [5, с. 42].

Багато вчених виділяє ще один тип асиміляції – граматичну, тобто використання цих одиниць як бази для нових утворень за допомогою, наприклад, афіксів [8, с. 117]. Таким чином, у процесі адаптації до норм мови-донора іншомовна лексика здебільшого трансформується, такі лексеми швидко втрачають статус запозичень і стають невід'ємною частиною словникового складу нової мови [7, с. 81].

У досліджуваних романах французького автора Сан-Антоніо виявлено 34 індивідуально-авторських неологізми, які ми виділили як мовні запозичення. При віднесенні тих чи тих лексичних одиниць іншомовного походження до розряду ІАН ми опиралися на факт наявності трансформацій, у результаті яких конкретні слова змінюються в структурному плані. Такі модифікації є свідченням пристосування іншомовної лексеми до фонетичних, графічних, граматичних норм мови-реципієнта. Відповідно зміни, яких зазнає та чи та лексична одиниця в процесі переходу з мови-донора до мови-реципієнта (у нашому разі до французької мови), також можна поділити на трансформації граматичного, фонетичного й графічного типу.

Ступінь зближення твірної лексеми іншомовного походження з

нормами мови-реципієнта буває різним, але здебільшого вони «адаптуються до їх вихідної норми вимови, при якій ураховуються норми графіки» [2, с. 105], тобто іншомовні звуки передаються фонемами мови-реципієнта. Серед індивідуально-авторських неологізмів-запозичень подібної асиміляції зазнає найбільша кількість одиниць (19 з 34 лексем). При цьому в 9 прикладах додаткових змін не виявлено, зокрема звуки іншомовних лексем представлені французькими буквосполученнями:

first → *feurst* «перший» [14, с. 94];

look → *louque* «погляд» [15, с. 79];

quality → *couality* «якість» [14, с. 94];

quickly → *couiquely* «швидко» [17, с. 61];

ночь → *notche* «ніч» [16, с. 83] (єдиний приклад неанглїцизму).

При формуванні інших 10 ІАН Сан-Антоніо відбуваються паралельні графічні процеси, наприклад:

- заміна приголосного звука [s] на [z]: *please* → *plize* «будь ласка» [14, с. 36];

- приєднання кінцевого голосного звука [e], характерного для більшості французьких слів: *foot* → *foute* «ступня» [там само, с. 187], *beautiful* → *bioutifoule* «красива» [там само, с. 47], *week-end ouiquinde* «вихідні дні» [там само, с. 138];

- поява *accent grave* в наголошеній позиції для збереження відкритого звука шляхом приєднання кінцевого голосного [e]: *after* → *afière* «після» [15, с. 200];

- заміна на кінці запозиченої лексичної одиниці голосного [y] на буквосполучення *-ie*, характерне для багатьох французьких лексем, а також поява *accent aigu* для збереження відкритого звука: *poetry* → *poétrie* «вірш» [14, с. 62];

- поява *accent aigu* для збереження відкритого звука: *baby* → *bébi* «малюк» [16, с. 113], *mysterious* → *mystérious* «таємничий» [там само, с. 126].

З 34 індивідуально-авторських неологізмів-запозичень Сан-Антоніо 10

одиниць зазнають графічно-фонетичної асиміляції. Такі трансформації, пов'язані з адаптацією фонемної структури твірної лексеми до звукових норм мови-реципієнта, відбуваються в тому разі, якщо фонеморфологічні системи мов (англїської й французької) збігаються не настільки, щоб перехід таких одиниць здійснювався без їхніх змін. У результаті твірна лексема набуває звучання й відповідного графічного оформлення, який найбільш відповідає правилам мови-реципієнта: *week-end* → *véquende* «вихідні дні» [17, с. 33]; *royalty* → *royaltée* «королівська влада» [там само, с. 194].

Серед твірних іншомовних лексем, які зазнають графічно-граматичної асиміляції, виявлено одиниці, у складі яких є звуки, відсутні у фонетичній системі французької мови. При адаптації таких лексичних одиниць до своїх акцентуаційних норм мова-реципієнт обходиться власними ресурсами. Так, в одному з індивідуально-авторських неологізмів-запозичень Сан-Антоніо англїський звук [tj] передається буквосполученням *-ch-*. Разом з указаною асиміляцією відбувається графічна адаптація звуків [wi], які передаються в англїському твірному слові сполученням букв *-wi-*, французьким буквосполученням *-oi-* в спо-

лученні з голосним [i]: *sandwich* → *sandouiche* «бутерброд» [15, с. 98].

У досліджуваних романах Сан-Антоніо виявлено також низку індивідуально-авторських неологізмів-запозичень, джерелом яких є англійські лексеми з суфіксом *-ing*. Проблему вимови цього суфікса у французькій мові порушував мовознавець М. Коен, який указував три варіанти його вимови: англійський [ig], офранцужений [iji] і вимова по-французьки [eg] [13, с. 398]. Трансформуючи запозичені англійські одиниці, Сан-Антоніо змінив їх графічне оформлення відповідно до вимови вищезазначеного суфікса, додаючи власний афікс. У цьому разі відбувається приєднання до твірного слова кінцевого голосного [e], у результаті чого кінцеві англійські звуки [ig] змінюються на французькі звуки [ɛz]. При цьому орфографія твірних лексичних одиниць зберігається в початковій формі:

building → *buildinge* «будівля» [14, с. 69];

morning → *morninge* «ранок» [15, с. 244];

meeting → *meetinge* «зустріч» [там само, с. 104];

footing → *footinge* «прогулянка пішки» [17, с. 138];

standing → *standinge* «соціальне становище» [15, с. 44];

parking → *parkinge* «автостоянка» [14, с. 198];

living-room → *livinge* «вітальня, загальна кімната» [там само, с. 132] (усічення другого форманта складного слова).

При утворенні одного з ІАН цього типу Сан-Антоніо вдається до гри слів. Лексеми *auf corse* на перший погляд представляють сполучення звичайних французьких слів «корсиканське яйце». Однак у результаті аналізу контексту виявляється, що такі лексеми – це запозичення англійського прислівника *of course*, який зазнає графічної й (частково) фонетичної трансформації: *course* → *auf corse* «звичайно» [там само, с. 167].

Серед ІАН Сан-Антоніо є одиниці, утворені в результаті граматичних і графічно-граматичних трансформацій твірних лексем. Перехід англійського дієслова *open* у початковій формі до французької мови з її складною системою дієвідмінювання дієслів не виявляється можливим, оскільки ця форма не відповідає ні одному типу відмінювання мови-реципієнта. У процесі асиміляції твірна лексема набуває дієслівної флексії *-er* I групи дієвідмінювання. Одночасно відбувається утворення зворотного дієслова за допомогою вживання зворотної частки *se* в препозиції до дієслова: *open* «відкривати» → *s'opener* «відкриватися» [16, с. 195].

Англійське дієслово *speak* також змінюється, зокрема приєднується дієслівна флексія *-er*. Зазнаючи одночасно графічної трансформації, запозичена одиниця відповідає нормам графіки мови-реципієнта: *speak* → *spiquer* «говорити» [14, с. 206].

При утворенні двох інших ІАН Сан-Антоніо цього типу формування відбувається граматична адаптація англійських лексем шляхом приєднання французьких суфіксів. У першому разі до англійського прикметника *gap* додається французький прикметниковий суфікс *-ian* зі словотворчим значенням «відношення до предмета». При цьому похідне слово зберігає значення своєї твірної лексеми: *gap* → *gapian* «запізнілий» [14, с. 16]. У другому разі до дієслова *answer* «відповідати» приєднується французький суфікс *-ant*, у результаті чого формується дієприслівник теперішнього часу: *answer* «відповідати» → *answerant* «відповідаючи» [там само, с. 104].

Такі індивідуально-авторські неологізми-запозичення можна було б віднести до синтетичного типу морфологічного способу словотворення на основі того, що вони сформовані приєднанням до іншомовної лексеми французьких суфіксів і дієслівної флексії. Підкреслимо, що модель утворення ІАН *spiquer* можна виділити у зв'язку з наявністю не тільки граматичних (процес вербалізації), але й графічних трансформацій англійської твірної лексеми. Однак інші ІАН Сан-Антоніо (прикметник *gapian*, дієприслівник теперішнього часу *answerant* і зворотне дієслово *s'opener*) можна представити одиницями, утвореними від англійської твірної лексеми за допомогою суфіксації й вербалізації. Ми дотримуємося точки зору тих лінгвістів, які розглядають такі лексеми як запозичення, що зазнають «дериваційної асиміляції» [6, с. 78], а іншомовне слово використовується як основа для нових утворень, що є ознакою засвоєння запозичених лексем.

Серед усіх ІАН Сан-Антоніо цього способу словотворення 34 іншомовні одиниці сформовані від твірних основ мови-донора, і тільки одна одиниця є запозиченою граматичною формою – *les Soubise's boys* «хлопчики Субізи» [14, с. 178]. Вона містить англійську лексему *boys* «хлопчики» й англійську граматичну форму присвійного відмінка іменника на позначення істоти в однині (*Soubise* «Субіза» → *Soubise's* «Субізи»). Особливістю цього вислову є вживання перед іменником французького означеного артикля множини *les*, який повинен відноситися до номінального іменника *boys*, однак його препозиція до іменника *Soubise* означає, що в цьому разі *les*

співвідноситься саме з іменником-власною назвою. Отже, уживання французького артикля *les* у цьому словосполученні не відповідає граматичним нормам ні мови-джерела, ні мови-реципієнта.

Отже, запозичення – це іншомовні слова, які проникаючи в лексичну систему мови-реципієнта, зазнають певних модифікацій, пристосовуючись до нового мовного середовища. Насамперед може змінюватися графічний образ запозиченої лексеми, що зумовлює й фонетичні трансформації, рідше виникають зміни граматичного плану. У процесі формування індивідуально-авторських неологізмів-запозичень найбільша кількість лек-

сем зазнає графічних трансформацій (19 одиниць із 34), за яких мовна одиниця найкраще адаптується до норм мови-реципієнта; фонетична асиміляція відбувається в 10 ІАН. Найменша кількість запозичених одиниць має граматичні й графічно-граматичні модифікації (4 й 1 одиниця відповідно). Серед мовних запозичень, що складають 5,8% від загальної кількості виявлених ІАН Сан-Антоніо, джерелом тільки одного слова стала російська лексема, твірні слова й граматична форма інших 33 одиниць запозичені з англійської мови. Така тенденція, на нашу думку, пов'язана з актуальністю англійської мови у всьому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алефиренко Н. Ф. Теория языка. Вводный курс: учеб. пособие. М.: Академия, 2007. 384 с.
2. Бородина М. А., В. Г. Гак. К типологии и методике историко-семантических исследований (на материале лексики французского языка). Л.: Наука, 1979. 232 с.
3. Будагов Р. А. Введение в науку о языке: учеб. пособие. М.: Добросвет, 2003. 543 с.
4. Бурлак С. А. Сравнительно-историческое языкознание: учеб. / С. А. Бурлак, С. А. Старостин. М.: Академия, 2005. 430 с.
5. Володина Е. Г. Лексические заимствования из английского языка в современном турецком языке (на материале периодики): дис. ... канд. филол. наук. М., 2007. 239 с.
6. Головин Б. Н. Введение в языкознание: учеб. пособие. Изд. 6-е, стереотипное. М.: КомКнига, 2007. 232 с.
7. Изюмская С. С. Структурные особенности неологизмов английского происхождения конца XX век. *Язык. Дискурс. Текст*: материалы междунар. конф. Ростов/Д.: РГПУ, 2004. Ч. 1. С. 80–82.
8. Кононенко А. П. Заимствованные сокращения как выражение экономии языковых средств: дис...канд. филол. наук. Ростов/Д., 2006. 168 с.
9. Копытина Н. Н. Социолектные особенности французской молодежной речи: дис. ... канд. филол. наук. Белгород, 2006. 163 с.
10. Реформатский А. А. Введение в языковедение: учеб. М.: Аспект Пресс, 2006. 536 с.
11. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР; за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1973. 438 с.
12. Ющук І. П. Українська мова. К.: Либідь, 2005. 640 с.
13. Cohen M. Histoire d'une langue: le français (des lointaines origines à nos jours). Paris: Editions sociales, 1973. 513 p.
14. San-Antonio. Bouge ton pied que je voie la mer. Paris: Editions Fleuve Noir, 1982. 223 p.
15. San-Antonio. Cocottes-minute. Paris: Editions Fleuve Noir, 1990. 288 p.
16. San-Antonio. De A jusqu'à Z... Paris: Editions Fleuve Noir, 1997. 224 p.
17. San-Antonio. San-Antonio chez les gones. Paris Editions Fleuve Noir, 1996. 192 p.